

3. ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА НЕЗАКОННАТА ТЪРГОВИЯ С МАЛКИ ОРЪЖИЯ

3.1. НЕЗАКОНЕН ИЗНОС НА МАЛКИ ОРЪЖИЯ ОТ БЪЛГАРИЯ

През 2002 и 2003 г. два случая на незаконен износ на оръжие придобиват скандална известност и по тях са започнати разследвания. В нито един от двата описани по-долу случая не става дума за МОЛВ. Чуждестранните средства за масово осведомяване се занимават главно с подобни разследвания в чужбина по случаи, в които е замесена и България. В колумбийския печат излизат материали за двама колумбийски военни, внесли контрабандно 7640 броя 5,56-милиметрови АК-47, купени през 1999 г. от “Арсенал”¹¹⁶. Българските власти отричат да са имали информация за сделката. През януари 2003 г. в статия на американския всекидневник “Сейнт Луис Тъдей” се цитира американски трафикант на оръжие, който твърди, че е изнесъл от България автомати “Калашников” с помощта на фалшиви сертификати за краен потребител. Тази информация също е отречена от правителството¹¹⁷. През юни италианският “Панорама” публикува разследване, в което се твърди, че през България минава нелегален канал за трафик на оръжие до Ангола, Чад, Руанда, Сирия и Демократична република Конго (ДРК)¹¹⁸. През октомври 2003 г. “Амнести Интърнешънъл” също публикува информация, че български боеприпаси за МОЛВ вероятно са използвани в боевете при Кисангани в Конго¹¹⁹.

Случаите ТЕРЕМ и “Бета”

Случаят ТЕРЕМ

През октомври 2002 г. директорът на ТЕРЕМ ЕАД – клон Търговище сключва договор с “Родеос Инвестмънт” (фирма, регистрирана в САЩ) за износ на 60 комплекта резервни части за трактори за Сирия. Както става ясно през следващите месеци, износът в действителност е предназначен за Ирак, а продуктите са резервни части за БТР-60 ПБ, като са договорени общо 250 комплекта. Сделката е разкрита от Агенция “Митници” на 11 ноември, след като 105 комплекта вече са доставени в Сирия. По време на проверките по сделката за износ на редуктори за Сирия е разкрит таен канал за износ на продукция от ТЕРЕМ – Търговище, който е действал от 6 години, както и осъществен износ на 50 танкови двигателя за Сирия¹²⁰. В края на януари 2003 г. е уволнен заместник-министърът на отбраната и член на борда на директорите на ТЕРЕМ Мехмед Джафер. Само няколко месеца по-късно той е назначен за личен съветник на министъра на отбраната и на министър-председателя¹²¹.

Случаят “Бета” – Червен бряг

През октомври 2003 г. по обвинение в незаконен износ за Судан на детайли за 122-мм самоходни гаубици за кратко са задържани бившият и тогавашният директор на частната оръжейна фирма “Бета” – Червен бряг. Арестуван е и ръководителят на нелицензираната посредническа фирма РИК Ко. От 22 до 29 ноември 2001 г., седем месеца след присъединяването на България към европейското ембарго над Судан, “Бета” и РИК продължават доставките съгласно порано сключен договор, по който в предишни години “Бета” е доставила на Судан 18 гаубици. Детайлите за гаубиците са изнесени с етикети за пътностроителни съоръжения. Тримата шефове са обвинени и в присвояване на средства от “Бета” в размер на около 400 000 евро.

¹¹⁶ Замесиха ни в сделка с оръжие за Колумбия. – Сега, 23 ян. 2003.

¹¹⁷ Осъден трафикант замеси “Кинтекс” в незаконен внос на оръжие в САЩ. – Дневник, 6 ян. 2003.

¹¹⁸ Пак ни винят, че продаваме оръжия на ембаргови страни. – 24 часа, 24 юни 2003.

¹¹⁹ Hiller, D., Wood, B. *Shattered Lives: the Case for Tough International Controls* (London/Oxford, Amnesty International/Oxfam, 2003), p. 10.

¹²⁰ Николов, И. Аферата ТЕРЕМ – to be continued. – Капитал, 18 окт. 2003.

¹²¹ Шестима на съд за нелегална търговия с оръжие. – Новинар, 26 юни 2003.

Данните на Агенция “Митници” и МВР за трафика на МОЛВ показват, че през последните две години не е регистрирано движение на големи количества. В повечето случаи става въпрос за отделни лица или малки престъпни групи, изнасящи незначителни контрабандни количества за престъпни нужди. По информация на Агенция “Митници” през периода януари 2002–август 2003 г. са разкрити 23 случая на дребна контрабанда¹²². Те са разпръснати по почти всички ГКПП в страната от Свиленград до Видин. Най-голям брой такива случаи са регистрирани в Западна България (девет на ГКПП – Калотина, два в Кюстендил и един в Благоевград). Пренасяни са пистолети “Байкал” и “Макаров”, автомати “Калашников”, гранати и гранатомети, както и ловно оръжие. Близко половината от контрабандистите са българи, но са залавяни и македонски, турски, чешки, гръцки, германски и австрийски граждани¹²³. Всички те са пренасяли малки количества огнестрелно оръжие. Иззетите от митниците оръжия през 2002 г.

и първите осем месеца на 2003 г. са 5 автомата, 100 ръчни гранати, около 4000 броя боеприпаси за малки оръжия и два преносими ръчни противотанкови гранатомета¹²⁴. По предоставени данни от МВР през 2001 г. са конфискувани много различни МОЛВ (вж. табл. 3).

Таблица 3. Малки оръжия и леко въоръжение, иззети от МВР през 2001 г.

Ръчни гранати	Пушки	Карабини	Автоматични пистолети	Автоматични пушки	Картечници	Самоделно оръжие
140	150	92	6	45	41	130

Източник: Министерство на вътрешните работи

3.2. ТИПОЛОГИЯ НА СХЕМИТЕ ЗА НЕЗАКОНЕН ИЗНОС НА ОРЪЖИЕ

Съществуват най-общо два вида пазари на нелегална търговия с оръжие – т.нар. черен и сив. Черният пазар се характеризира с това, че каналите за реализация са изцяло нелегални. Тези операции по никакъв начин не се обявяват пред контролните органи и дори не се правят опити за легализиране на сделката. През последните години обаче все по-голяма част от доставките за забранени дестинации в световен мащаб се осъществява чрез сивия пазар. Това са доставки на оръжие, при които съществуват елементи на законност и известни политически протекции, но като цяло са незаконни. В такива случаи се използва сертификат за краен потребител, който да улесни получаването на разрешение за износ или реекспорт. В голяма част от случаите документите изглеждат напълно редовни. Но при обстойно проучване става ясно, че оръжието е предназначено за дестинации, различни от упоменатите в сертификата за краен потребител. Оттук нататък са възможни два варианта.

- В първия сертификатът е напълно редовно издаден и с оригинални подписи от съответните упълномощени лица в страната, посочена като краен потребител. Най-често това е държава, където контролът над трансферите е на изключително ниско равнище или изобщо липсва, като при всички случаи е близо до забранена зона. В този случай оръжието заминава напълно редовно за тази държава. Впоследствие то бива пренасочено към забранена посока

¹²² Пак там.

¹²³ Интервюта с ръководители на Агенция “Митници”, 25 юли 2003.

¹²⁴ Толев, Д. Цит. съч.

(най-често ембаргова държава) от някой корумпиран служител или от лицата, които са го подкупили.

- Във втория вариант се използва фалшифициран сертификат за краен потребител. При проверка обаче се оказва, че контролният орган, издал документа, изобщо не съществува, лицето, подписало сертификата, не е живо, или властите не са наясно, че такава сделка е осъществена.

Сделките на сивия пазар най-трудно се контролират, защото границата между законното и незаконното е трудно да бъде установена. Освен това осъществяването на контрол над тези сделки съдържа риск за противопоставяне от страна на корумпираните служители.

България не е имунизирана срещу рисковете и от черни и сиви оръжейни сделки, при които се използват фалшиви сертификати за краен потребител. През 90-те години има много случаи на незаконни доставки на българско оръжие от международни оръжейни посредници, много често с фалшиви сертификати. Подобен е случаят с българските доставки за УНИТА през Того, споменати във втора глава.

Особено внимание трябва да се обърне на търговците, които свързват производители и крайни потребители. Те са способни да създават сложни мрежи за прикриване на дейността и клиентите си, които може да са както законни купувачи, така и престъпници и нарушители на човешките права. Такива посредници са много опитни и във фалшифицирането на документи. В определен момент от сделката посредникът се явява собственик на стоката, което му позволява значително да покачва цената, определена от страната краен потребител (има случаи на 200-процентни увеличения). Разликата в цените се използва за "комисиони" или подкупи на висшестоящи служители.

Друг не по-маловажен участник в сделките е спедиторската фирма. Независимо колко строг е контролът, процесът на транспортиране трудно се проследява, особено ако стоката се превозва с кораб или самолет. При тези транспортни средства често се налага да се правят технически кацания или да се акостира в междинни пристанища, при които е напълно възможно превозвачът да пренасочи оръжието. Прословутият руски оръжеен дилър Виктор Бут е пример за рисковете, съпровождащи посредническата и спедиторската дейност с оръжейни пратки. Бут, който оперира с около 60 товарни самолета, многократно е изнасял оръжие за ембаргови държави от или през България.

3.3. ПРЕДПОСТАВКИ ЗА НЕЗАКОННА ТЪРГОВИЯ

Въпреки системно полаганите усилия и лансираните правни мерки за подобряване на контрола над външнотърговската дейност с оръжие, включително търговията с малки оръжия, невинаги се стига до желаните ефекти. Много социално-икономически фактори способстват за незаконния износ на оръжие. Те принуждават и Междуведомствената комисия да тълкува задълженията на България по международни договорености по-свободно и без да се придържа към най-високите морални стандарти. Анализът на тези фактори

би помогнал да се ограничи незаконната търговия и да се насочат наличните ресурси за противодействие там, където са най-необходими.

Факторите с най-голямо влияние са свръхкапацитетът за производство на МОЛВ; финансовите трудности на много отбранителни предприятия и социално-икономическата роля на отбранителното производство за някои региони. Организираните престъпни мрежи, безсилието на съдебната власт, широкото разпространение на законно притежаваното оръжие, корупцията в митниците и граничната полиция и не особено податливите на промяна институции допълнително затрудняват функционирането и усъвършенстването на съвременната система за експортен контрол.

Многото функции, с които държавата се нагърбва, също създават рискове. Сливането на контролната с развойната, производствената и търговската дейност изгражда силна зависимост на контрола от бизнеса. Възможността за манипулация е ключов фактор, който освобождава и може да активизира нагласите за незаконен трансфер. Нагласите за трафик също са повлияни от либерализацията на вътрешния и глобализацията на международните пазари на МОЛВ или други причини, като икономическа изостаналост и висока безработица, политическа нестабилност и липса на ясни и строги правила за експортна политика, повишаване на общата и поява на организирана вътрешна престъпност, която развива трансгранични дейности. Всички изброени фактори подтикват към повишено търсене и незаконна или полузаконна търговия с оръжие.

Свръхкапацитет за производство на МОЛВ

След периода на студената война страната наследява мащабен за своите размери научно-технологичен и производствен капацитет. През 50-те и 60-те години е изградена силно централизирана, държавно контролирана и добре развита производствена и търговска способност. По това време са обучени и необходимите научно-технически кадри и са усвоени съвременни цифрово-програмни технологии за производство на МОЛВ. Производственият капацитет многократно надвишава националните потребности и предполага формиране на политика за износ на оръжие (за нуждите на Варшавския договор, други социалистически държави или националноосвободителни движения в Третия свят). След 1989 г. този свръхкапацитет е запазен, тъй като програмите за конверсия не успяват да постигнат целта си (вж. "Продуктово реструктуриране и конверсия").

В условията на централизирана икономика произведеното оръжие е предмет на военно приемане, за което е изградена специализирана система на Министерството на отбраната. В процеса на пазарен преход тази система е разградена като твърде разходнопоглъщаща и несъответстваща на целите на отбраната. С това решение на практика е прекратен държавният контрол над произвежданите количества оръжие и по такъв начин е загубена необходимата информация за проследяване на оръжейните трансфери. Така държавата загубва и възможността да следи произведените МОЛВ.

Неразвита икономика и висока безработица

България може да се определи като неразвита икономика със слаба конкурентноспособност и сравнително ниска степен на заетост на населението¹²⁵. В тези условия нарастват мотивите за производство на оръжие като достъпна възможност за увеличаване на заетостта. Особено силни са тези нагласи в райони, в които изградените отбранителни предприятия осигуряват преобладаващия брой работни места – Казанлък, Сопот, Карлово, Велико Търново, Лясковец и Горна Оряховица. Ако правителствената политика съчетава програми за конверсия на производството на МОЛВ с програми за алтернативна заетост на освободените от оръжейното производство, напрежението в посочените райони би могло да се намали. Особено перспективно е приспособяването на държавните отбранителни разходи към политиката за конверсия на отбранителната индустрия, но до момента изискването за насочване на ключваните компенсационни (офсетни) сделки за постигане на конверсионни сделки все още не е изпълнено в нито един случай. Много от производителите се въздържат от съкращения на още работници и затова редица отбранителни фирми, като “Арсенал”, “Бета” – Червен бряг и някои клонове на ТЕРЕМ функционират на непълна работна седмица¹²⁶.

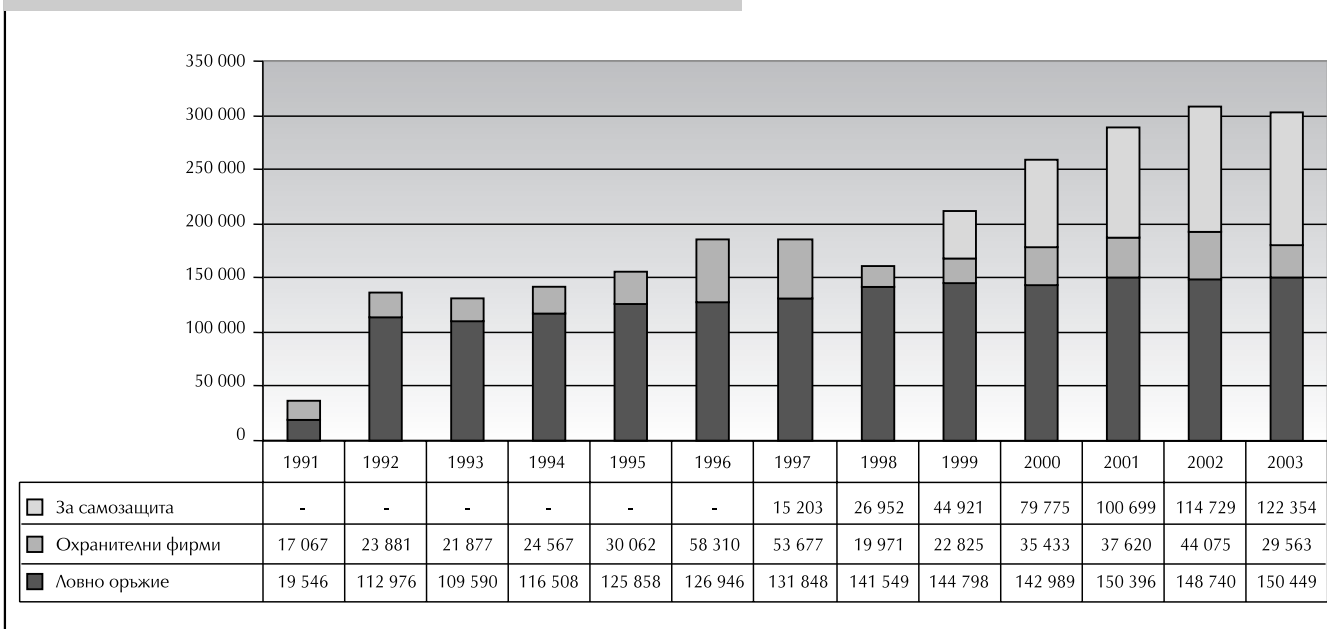
Разпространението на огнестрелно оръжие в България

Фактът, че все повече граждани притежават огнестрелно оръжие, създава предпоставки за нелегално производство и търговия с него. До 1991 г. ловците и състезателите по спортна стрелба са единствените цивилни, които имат право на оръжие. След 1991 г. е разрешено и на лица с определени професии да притежават оръжие – например частни охранители. От 1996 до 1997 г. и много други категории граждани получават правото да носят оръжие за професионални цели. Едва през 1998 г. с промените в Закона за контрол над взривните вещества, огнестрелните оръжия и боеприпасите е позволено на обикновените граждани да имат оръжие за самозащита. За разлика от други държави в региона – например Албания, България няма традиции, свързани с огнестрелното оръжие. В края на 1992 г. броят на частно притежаваните ловни пушки достига 113 000. През следващите пет години, въпреки че не се наблюдава покачване на броя на ловните оръжия, нараства оръжието, притежавано от охранители и собственици на фирми, които могат да докажат, че им е необходима подобна охрана. През 1996 г. броят на огнестрелните оръжия, притежавани от лица от споменатите две категории, е 58 310. След 1997 г. законът става още по-либерален, като разширява диапазона на лицата, за които е разрешено притежаването на оръжие. От 1998 до 2000 г. броят на законно притежаваното от цивилни лица оръжие нараства значително, а този на оръжието, притежавано от частни охранителни фирми, намалява.

¹²⁵ Според официалната статистика безработицата е 12,9 %. Вж. също: Иванов, Т. Икономика на отбраната. С., Университетско издателство “Стопанство”, 2002, с. 182–184.

¹²⁶ Интервюта с представители на отбранителни предприятия, 25 септ. 2003.

Графика 2. Регистрирани оръжия в България (бр.)

Източник: Служба "Контрол над общоопасните средства" на МВР

Според служба "Контрол над общоопасните средства", където се регистрират всички огнестрелни оръжия, тази тенденция се дължи не само на нарасналата несигурност у гражданите, но и на възприетата от охранителните фирми тактика да регистрират оръжията на името на своите служители, като по този начин те се смятат за частно притежание и разходите на фирмите намаляват¹²⁷. Трудно е да се направи оценка на точния брой оръжия, придобити с цел самозащита през 2003 г., когато общият брой на регистрираните е 302 366. Въпреки че отчетените оръжия за самозащита са 122 354, а притежаваните от охранителни фирми – 29 563, голяма част от първата група в действителност са на служители на охранителни компании, които ги използват за професионални цели, макар точната им бройка да не е известна.

В настоящия момент в страната има 301 частни охранителни фирми¹²⁸. Като причина за големия им брой често се цитира рязкото нарастване на престъпността през 90-те години, подтикнало много хора да се погрижат за личната си сигурност, като в много случаи си набавят незаконно оръжие. Друг фактор е широката разпространителска мрежа – съществуват над 100 магазина, където се продава българско оръжие на ниски цени. Произведен в "Арсенал" "Макаров" например, може да се купи срещу скромната сума от 130 долара, а пистолетите на "Аркус" са на средна цена 250 долара. Цената на автомат "Калашников" на черно е 120 долара¹²⁹. Самият Закон за контрол над взривните вещества, огнестрелните оръжия и боеприпасите не поставя строги ограничения върху регистрацията на огнестрелното оръжие. През август 2003 г. са приети поправки, с които се облекчават изискванията за регистрация на личното оръжие, но се ограничава достъпът до притежаване на оръжие за криминално проявени лица. Това се отнася и за достъпа на въоръжени лица до редица обществени места.

¹²⁷ Интервю с ръководител от служба КОС, 27 окт. 2003.

¹²⁸ Национална служба "Полиция": <http://www.dnsp.mvr.bg/ohranfirmi.htm>.

¹²⁹ Цитираните цени се базират на проучвания на Центъра за изследване на демокрацията.

Въпреки че като цяло количеството регистрирано огнестрелно оръжие в страната е много по-малко, отколкото в съседни държави като Сърбия и Черна гора, където на 8 млн. души население се падат над 1 млн. регистрирани оръжия¹³⁰, увеличаването на броя им в България предизвиква тревога. Лекият спад с около 5000 броя през 2003 г. би могъл да се дължи както на насищане на пазара, така и на трудности при подновяването на регистрацията на огнестрелното оръжие през първата половина на 2003 г. поради уточняването на процедурата, която е финализирана едва през август.

Що се отнася до незаконно притежаваното оръжие, полицията не разполага дори с приблизителни данни. През 1998 г. представител на Българския ловно-рибарски съюз изнася информация, че в България има около 100 000 незаконно притежавани ловни оръжия¹³¹. Поради сравнително строгата и продължителна¹³² процедура за издаване на разрешително за притежаване на оръжие мнозина, най-вече представители на престъпния свят, предпочитат да го придобиват по незаконен път. Количеството незаконно притежавано нелегално произведено в страната оръжие (вж. по-долу) или контрабандно внесено от Западните Балкани наистина е значимо.

Броят на газовите пистолети също не е уточнен. Серията атентати срещу престъпни босове през втората половина на 2003 г., извършени с преработено в бойно газово оръжие, също повишава търсенето, вноса и продажбите му. Проблем представляват газовите пистолети, произведени в Общността на независимите държави (ПСМ Иж-70 и Иж-79 "Байкал"), които може да се преработват в бойно чрез подмяна на цевите им. През януари 2004 г. Министерството на вътрешните работи под натиска на полицията и НСБОП обсъди проект за въвеждане на разрешителни за внос и притежание на газово оръжие¹³³.

- През февруари 2003 г. пловдивската полиция разкрива нелегален цех за производство на оръжие в карловско село, в който се изработват автомати АК и пистолети. Арестувани са петима души¹³⁴.
- През 2003 г. в обща операция на полицията на територията на областите Русе, Габрово и Велико Търново са разкрити незаконен цех за производство на оръжие и мрежа за разпространението му в Северна България¹³⁵.
- През май 2003 г. НСБОП разбива организирана група в Казанлък, занимаваща се с незаконно производство и търговия с оръжие¹³⁶.

Повишена обща и организирана престъпност

През десетилетието след падането на комунизма паралелно с отслабването на държавните институции в България възникват организирани престъпни групи,

¹³⁰ Международна мрежа по въпросите на малките оръжия. Косово: <http://www.iansa.org/regions/europe/kosovo.htm>.

¹³¹ Йонова, Д. 100 000 българи ловуват незаконно. – Демокрация, 9 септ. 1998.

¹³² Броят на служителите на служба "Контрол над общоопасните средства", която издава и подновява разрешителните за притежаване на огнестрелно оръжие, за цялата страна е едва 200.

¹³³ МВР иска разрешителен режим за газовите пистолети. – Дневник, 11 ян. 2004.

¹³⁴ Разбиха нелегален цех за оръжие. – Дума, 4 февр. 2003.

¹³⁵ Разбиха мрежа за производство на незаконно оръжие. – Сега, 2 март 2003.

¹³⁶ Удрят таен цех за оръжие. – Труд, 4 юли 2003.

чието влияние в обществото достига големи размери¹³⁷. Първоначалната им роля на звено в балканския път на наркотиците прераства във все по-широко участие в контрабандата на цигари и коли, трафика на хора, хазарта, данъчните измами, прането на пари и търговията с оръжие. В процеса на присъединяване към НАТО и ЕС се умножават инициативите за пресичане на контрабандата, но мащабната борба с организираната престъпност е възпрепятствана от ширещата се корупция и липсата на достатъчно средства¹³⁸. Данните на полицията от 2001 г. сочат съществуването на 295 организирани престъпни групи с 1720 членове, 164 от които са чужди граждани¹³⁹. Такива групи действат на територията на цялата страна, като най-силните от тях са съсредоточени по черноморското крайбрежие и районите по границите с Турция, Гърция и Македония¹⁴⁰.

Съчетанието между традиционна и организирана престъпност и натрупването на незаконно придобити капитали са допълнителен стимул за неконтролиран трафик на МОЛВ. Макар че повишеното количество нелегално оръжие основно засяга вътрешната търговия на дребно, естествено е да съществува корелация на тази търговия с нагласите за външен трансфер на оръжие в регионален мащаб. Това е особено очевидно при възникване на граждански войни и конфликти в съседни страни и региони, каквито са случаите с Албания, Македония, Косово, Босна и Херцеговина и др. От началото на 90-те години до сега има регистрирани редица случаи на действащи в България доставчици, които потвърждават тази корелация.

Граничен контрол и корупция

Корупция

Освен изброените фактори корупцията на граничните контролно-пропускателни пунктове също се използва от контрабандистите при осъществяване на оръжейния трафик. В доклад от 2002 г., озаглавен "Корупция, контрабанда и институционална реформа", Центърът за изследване на демокрацията предлага подробен анализ на различните корупционни механизми, използвани при незаконния внос и износ на стоки. Не е трудно същите корупционни методи да бъдат приложени и при износа на МОЛВ.

Докладът на Центъра за изследване на демокрацията обръща внимание на високата степен на организираност при изпълнението на контрабандни операции. Корупционните мрежи включват митнически служители, престъпни групи и техните фирми, превозвачи, посредници и оперативни работници от службите на МВР (Гранична полиция, НСБОП, НСС и др.). Според доклада корупционните престъпления се извършват от "служители от почти всички нива в рамките на митническата администрация"¹⁴¹.

¹³⁷ Konstantinova, E. "Bulgarian gangs provide key link in European trafficking chain", *Jane's Intelligence Review*, 1 November 2001.

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ Корупция, контрабанда и институционална реформа: Трансграничната престъпност в България и дейността на митниците и МВР за нейното пресичане (2001–2002). С., Център за изследване на демокрацията, 2002, с. 14.

В доклада са описани шест основни схеми на корупционно партньорство:

- За първия тип големи корупционни схеми е характерно наличието на голяма организирана група взаимодействащи си лица, повечето от които не се познават помежду си. В тях са включени ръководни гранични и митнически служители на местно, регионално и национално равнище, както и лица със солидно политическо влияние. В такива схеми месечната сума за подкупи достига до няколкостотин хиляди лева. Лицата, намиращи се на върха на подобна схема, разполагат с достатъчно влияние, за да определят назначенията в правоохранителните и правозащитните структури¹⁴².
- Във втория тип схеми участват група лица, познаващи се предварително помежду си. Тази малка организирана група действа в отделен регион на територията на една или две регионални митнически дирекции. В схемите участват бивши или настоящи митнически служители, началници на съответните митнически бюра и бивши или настоящи служители на МВР. Както в предишната, така и в тази схема се използват различни митнически нарушения за избягване на високите вносни мита – например вписване на стоката на по-ниска от действителната ѝ стойност или подменяне на действително внесения тип стока¹⁴³.
- В схемата тип “тандем”, или т.нар. чиста контрабанда, служители пропускат преминаването на товари, без те да бъдат регистрирани в граничното митническо учреждение. Тези схеми се създават в отделните митнически учреждения между отделни служители на митницата, ГКПП и др., които пропускат товари без регистрация¹⁴⁴.
- В доклада се анализират и три типа индивидуални корупционни схеми, когато митнически служител създава отношения с фирми, които стават негови привилегировани клиенти или прибягват до изнудване на произволно избрани фирми, или пък срещу определен подкуп ускоряват обработването и митническото оформяне на стоките¹⁴⁵.

Поради техния мащаб и сложност на изпълнението в случаите с ТЕРЕМ и “Бета” вероятно става дума за първия тип схеми с участието на голяма организирана група. И при двата случая стоката фигурира в митническата декларация като гражданска продукция. Невероятно е митническите служители да не са различили изнасяните резервни части за оръжия, най-малкото поради това, че стоката е произведена от известни отбранителни фирми, които и преди това са изнасяли продукция за същите дестинации. Разследванията по случаите би трябвало да разкрият до каква степен и на какво равнище са въвлечени митнически, полицейски и други държавни служители.

Недостатъчен граничен контрол

Във връзка с предстоящото присъединяване на България към Европейския съюз през 2007 г. българското правителство и ЕС насочват усилията си към

¹⁴² Пак там, с. 16.

¹⁴³ Пак там.

¹⁴⁴ Пак там.

¹⁴⁵ Пак там, с. 16–17.

засилване на сигурността по границите и граничните пунктове. Някои европейски страни вече са дарили оборудване, а също и сътрудничат за подобряване на функционалността и качеството на работа на граничната полиция. Въпреки това съществуват няколко обстоятелства, които в близко бъдеще ще продължават да са благоприятни за нелегален трансфер на оръжие¹⁴⁶.

Най-остър проблем представлява сигурността на граничните контролно-пропускателни пунктове, като особено тежко е положението на летищата и пристанищата. Красноречиви примери са Варна и Бургас – двете най-големи пристанища по 320-километровата черноморска граница на България. Има информация, че сигурността на товарните им терминали е твърде слаба. Митническите бюра там не разполагат с рентгенова апаратура, нито с халета, където да бъдат инспектирани контейнерите при лоши атмосферни условия. На ГКПП – Капитан Андреево се прави цялостна митническа проверка едва на 2 % от влизащите в страната камиони и на още по-малък процент от напускащите товари, като при това този процент се дължи на наличните на този ГКПП скенери. Във Варна и Бургас, където липсва подобно оборудване и общият товарооборот е много по-голям, процентът на проверките е значително по-нисък. Сигурността на летище София също е проблематична поради множеството пропускателни пунктове с доста слаб контрол. Известни са случаите на кражба или изчезване на пратки без знанието на митническите органи от склада за товарни пратки на летище София¹⁴⁷.

Проблем в борбата с контрабандата представлява и недостатъчният контрол над малките плавателни съдове, с които могат да се пренесат стотици МОЛВ. По българското черноморско крайбрежие са разпръснати множество малки рибарски пристанища. Цялото крайбрежие се охранява само от три патрулни кораба на гранична полиция. Агенция “Митници” не разполага със собствени плавателни съдове и е принудена да разчита на корабите на гранична полиция. В момента гранична полиция изгражда радарни станции по крайбрежието, но все още има участъци, които не се покриват от техните радари. Малки плавателни съдове от Турция и Украйна безпроблемно могат да товарят неголеми количества от български лодки или в по-малките пристанища, които са практически неохраняеми¹⁴⁸.

3.4. ТЕНДЕНЦИИ В НЕЗАКОННАТА ТЪРГОВИЯ С МОЛВ

Забелязва се тенденция към увеличаване на каналите, през които малки оръжия и леко въоръжение се изнасят през границата. Дестинациите включват Западните Балкани, Гърция, Турция и Западна Европа. В България не съществуват устойчиви организирани престъпни групи, специализирани в незаконна търговия с оръжие и боеприпаси. Тази дейност най-често е съпътстваща за лица от криминалния контингент, съпричастен към извършване на престъпления, свързани с прилагане на насилие – въоръжени грабежи, отвлечения, изнудвания

¹⁴⁶ Темата за граничната сигурност и контрабандата е предмет на отделен, много по обхванат анализ, който се очаква да бъде издаден от Центъра за изследване на демокрацията през април 2004 г. Той ще надхвърли предложените тук общи наблюдения.

¹⁴⁷ Интервюта с митнически служители, окт.–ноем. 2003.

¹⁴⁸ Пак там.

и др. Според НСБОП¹⁴⁹ рисковият контингент при търсенето, незаконната търговия и трафика на единични бройки оръжие и неголеми количества боеприпаси, електронни детонатори и взривни вещества включва криминално проявени български граждани, нелегално пребиваващи чужденци и транзитно преминаващи лица от албански произход.

Тревожен момент е очерталият се интерес към придобиване на законно газово оръжие, произведено в страни от Общността на независимите държави, което се преработва в бойно чрез подмяна на цевта му. Част от това оръжие се препродава на черния пазар в страната, а друга се прехвърля в трети страни. Данните сочат¹⁵⁰, че то е предназначено за криминално проявени български граждани и престъпни групи, пребиващи в Испания, Германия, Гърция и Македония. В доклад на британската Асоциация на ръководителите на полицейските служби (АРПС), представен на британската парламентарна Комисия по въпросите на въоръжената престъпност, България се споменава като източник на незаконно внесени, преработени газови пистолети “Байкал” – оръжие, което все по-често се използва за престъпни цели във Великобритания¹⁵¹.

- На 4 ноември 2002 г. на ГКПП – Калотина в ръчен багаж на 23-годишен са открити автомат “Калашников” със заглушител, два пистолета “Макаров” със заглушители и над петдесет пистолета “Оса”. Намерени са и много боеприпаси за тях. Младежът пътува по линията София – Мадрид, като маршрутът минава през Сърбия, Словения, Босна и Херцеговина, Италия и Франция. При проверката е установено, че той е от района на Павел баня, намиращ се в близост до “Арсенал”¹⁵².
- През януари 2003 г. отново на ГКПП – Калотина при опит да изнесе 25 пистолета, автомат АК-47 и 554 патрона е заловен бивш полицейски служител¹⁵³.
- През май 2003 г. са задържани един митничар и няколко шофьори на камиони от Свиленград. Официално обявената причина за ареста е участието им в контрабанда на стоки, но в печата се появява информация за разкрит канал за трафик на оръжие. Прави се и връзка между убийството на турски гражданин няколко седмици преди арестите и борбата между мафиотските групировки за контрол над канала¹⁵⁴.

¹⁴⁹ Кръгла маса на тема “Експортният режим на малки оръжия в България”. С., Център за изследване на демокрацията, 28 март 2003, www.csd.bg/news/smallarms.htm.

¹⁵⁰ Пак там.

¹⁵¹ Информация на заместник-началника на британската полиция Алън Грийн, председател на Комисията за огнестрелни оръжия на АРПС към Парламентарната комисия по въпросите на въоръжената престъпност. Във: Доклад от парламентарните дебати, ноем. 2003, с. 22.

¹⁵² Хванаха въоръжен до зъби българин, тръгнал за Мадрид. – Монитор, 5 ноем. 2002.

¹⁵³ Бивш полицай засечен при трафик на оръжие. – Труд, 19 ян. 2003.

¹⁵⁴ Капитан Андреево – канал за оръжие и наркотици. – Монитор, 23 май 2003.

3.5. УПРАВЛЕНИЕ НА ИЗЛИШНИТЕ КОЛИЧЕСТВА МОЛВ

Най-големите запаси от малки оръжия в България се съхраняват от Министерството на отбраната. Личният състав на Министерството на вътрешните работи и службите към него също е доста голям – около 50 000 души. Докато МВР не разполага с излишно оръжие, в Българската армия масовите съкращения водят до постепенното му натрупване. За разлика от подхода, възприет в някои западноевропейски държави, излишното оръжие от периода на студената война да бъде публично обявено и разпродадено, в България тези наличности все още представляват секретна информация.

Подобно на западноевропейските страни, България също поставя като свой приоритет разпродаването на ненужното оборудване. Освобождането от запасите чрез продажба се ръководи от фирмата на Министерството на отбраната “Снабдяване и търговия” ЕООД. Информацията за сделките с излишните МОЛВ е класифицирана, но се предполага че през 90-те години са продадени десетки хиляди бойни единици. Продажбата на всички запаси обаче не е лека задача, а това предизвиква натрупване на огромни количества оръжие и още повече боеприпаси.

В средствата за масово осведомяване се публикуват разнородни информации за количеството на излишното стрелково оръжие и боеприпаси. До 1989 г. плановете за отбранително-мобилизационна готовност на армията изискват наличие на МОЛВ за най-малко 800 000 военнослужещи. В началото на 90-те години изискванията за мобилизационна подготовка са снижени до въоръжаването на 500 000 военнослужещи. Понастоящем численият състав на Българската армия е 45 000 души, а стандартът за мобилизационна готовност изисква въоръжение за 100 000 души¹⁵⁵. За съжаление продажбите на МОЛВ от страна на Министерството на отбраната продължават да са класифицирана информация и е трудно да се определи с точност количеството на излишните МОЛВ в страната. В брой от юни 2003 г. в “Дневник” цитира изявления на бивши служители на военното министерство, според които мобилизационните резерви на страната наброяват между 300 000 и 350 000 малки оръжия¹⁵⁶.

Най-голям проблем представляват излишните боеприпаси. В складовите бази на Министерството на отбраната се съхраняват хиляди тонове боеприпаси, които поради нищожното търсене са почти непродаваеми. Унищожаването им по безопасен начин също е трудно поради високата цена. Въпреки че съхраняването на излишъците също е скъпо, унищожаването им има противници във военните среди, които не искат да бъдат обвинени, че са ликвидирали запаси, без да използват възможността те да бъдат продадени.

Сигурността на съхраняваните излишъци е една от темите, които много се дискутират в средствата за масово осведомяване. През януари 2003 г. началникът на Генералния щаб генерал Колев признава, че сигурността както на оръжието, така и на информацията представлява проблем. Според него главният източник на проблема е закриването на цели военни поделения и последвалото прехвърляне на оръжие и боеприпаси. Трансферите на такива големи пратки до

¹⁵⁵ Военна доктрина на Република България, чл. 93. Министерство на отбраната, 22 февр. 2002.

¹⁵⁶ Армията започва подмяна на руските автомати с български. – Дневник, 12 юни 2003.

новите поделения не се следят строго и поради това не са редки случаите на кражби. Генерал Колев добавя, че въпреки структурираната система за редовен контрол над армейските наличности, той често се прилага формално, без да се прави щателна проверка във всеки конкретен случай¹⁵⁷.

Според информация на служба “Сигурност – Военна полиция и Военно контраразузнаване” през 2002 г. кражбите на оръжие са пет, четири от които са разкрити, а извършителите им са задържани¹⁵⁸. Това е най-малкият брой кражби за периода 1996–2002 г., като през 1996 г. те са 22, а през 2001 г. – 9. От стрелковото оръжие най-много са откраднатите 9-мм пистолети “Макаров” и 7,62-мм автомати “Калашников”. Все още обаче продължават да се издирват 50 пистолета, 7 автомата и 22 ръчни противотанкови гранатомета РПГ-22 “Нето” (като десет от тях са откраднати от поделение в гр. Стражица)¹⁵⁹.

Унищожаване на излишните запаси от МОЛВ

България все по-целенасочено сътрудничи и търси помощта на спонсори за финансиране на проектите за унищожаване или утилизация на големите наличности от МОЛВ. Първите количества са унищожени през 2001 г., когато е подписан договор с правителството на САЩ, целящ по проект унищожаването на 150 000 малки оръжия. Броят на унищожените до момента МОЛВ е 96 000, а на боеприпасите – близо 6 700 000¹⁶⁰. През юли 2003 г. по проект, финансиран от Програмата за развитие на Организацията на обединените нации (ПРООН), Министерството на отбраната унищожават 4500 единици оръжие, 750 000 патрона и 4000 100-мм снаряда. В хода на този проект става очевидно нежеланието на военното министерство да предостави точна информация за наличните запаси и излишъци. Поради това ПРООН има намерение да предприеме независима оценка на излишните запаси от МОЛВ¹⁶¹.

В изпълнение на Договора за обикновените въоръжени сили в Европа (ДОВСЕ) България е определила 137-а централна складова база за съхраняване и техническа поддръжка (ЦСБСП) във Велико Търново като база за разполагане, съхраняване и унищожаване на излишно артилерийско въоръжение. В района на базата се намира и клон “Велико Търново” на фирма ТЕРЕМ, който е определен за изпълнител на физическото унищожаване на излишните МОЛВ и има разработени технологии за унищожаване и утилизация на всички техни видове. Според Министерството на отбраната проверките в базата, направени през октомври 2000 г. от смесена експертна група от Норвегия и САЩ, доказват съществуването на строга система за отчетност и контрол. Достоверността на тези твърдения е трудно да бъде установена. През лятото на 2002 г. служители от Координационния център за контрол над малките оръжия и лекото въоръжение към Пакта за стабилност в Югоизточна Европа (SEESAC) отбелязват в свой доклад за получена информация от българското правителство, че “Българската армия е въвела ефективна система за съхранение и отчетност на МОЛВ, която не позволява кражби и неконтролирано придвижване на оръжие и боеприпаси”¹⁶². От описанията в док-

¹⁵⁷ От армията се краде оръжие и информация. – Дневник, 11 ян. 2003.

¹⁵⁸ Първанов ядосан за изтекли тайни и кражби на оръжие от армията. – Монитор, 11 ян. 2003.

¹⁵⁹ Има заподозрени за откраднатите 10 гранатомета. – Сега, 18 януари 2003.

¹⁶⁰ Интервюта с ръководители от Министерството на отбраната, 7 юни 2003.

¹⁶¹ Интервю със служител от ПРООН, 25 септ. 2003.

¹⁶² Van der Graaf, H, Rutherford, C. *Short Mission Report: SEESAC Consultation in Bulgaria, 8–10 July 2002*, (Belgrade, SEESAC, 2002), <<http://www.seesac.org/about/bulg.htm>> (accessed 6 October 2003).

лада и краткото времетраене на посещението на експертите изглежда малко вероятно SEESAC да е бил в състояние да потвърди от независима позиция твърдението на Българската армия за безопасността на оръжейните запаси.

3.6. МАРКИРАНЕ И ПРОСЛЕДЯВАНЕ НА МОЛВ

Маркиране

Въпреки че Законът за контрол над взривните вещества, огнестрелните оръжия и боеприпасите, който регулира производството на огнестрелни оръжия и боеприпаси, не изисква маркиране на малките оръжия и боеприпасите, ОССЕ има изискване, според което от 30 юни 2001 г. маркировката върху малките оръжия, произведени в страните, членки на ОССЕ, трябва да съдържа годината, държавата, в която е произведено оръжието, името на фирмата производител, както и сериен номер. Като член на ОССЕ България е поела ангажимент при разкриването на немаркирани оръжия в сегашните ѝ наличности да ги унищожава или да ги маркира в случай, че възнамерява да ги изнесе или употреби¹⁶³.

Санциониране на търговията с оръжие

Административни мерки

В поправките към ЗКВТДОСТВДУ се предвиждат по-големи наказания в случаите на нарушаването му. Размерът на глобите в стария закон варира между 25 и 250 лв. Новите текстове предвиждат глоби в размер между 5000 и 50 000 лв. за лицата, докато санкциите за фирмите са по-големи. Глобите при тях достигат до два пъти стойността на сделката (чл. 19 от ЗКВТДОСТВДУ).

Санкции по Наказателния кодекс

Член 233 предвижда до 8 години затвор или глоба до 1 млн. лв. в случаите на незаконна търговия със стоки и технологии с двойно предназначение.

Член 337 предвижда до 6 години затвор (между 2 и 8 години за държавните служители) за незаконна търговия, производство и трансфер на взривни вещества, оръжия и боеприпаси.

Член 339 предвижда наказания за незаконно придобиване и притежание на взривни вещества, оръжие и боеприпаси.

¹⁶³ Според Документа за малките оръжия и лекото въоръжение на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ), приет на 308-ото пленарно заседание на Форума за сътрудничество в сигурността на ОССЕ на 24 ноември 2000 г.

Малките оръжия за граждански и военни цели на българските производители се маркират според стандартите на ОССЕ. Що се отнася до въоръжението и боеприпасите на Българската армия, те трябва да отговарят на стандартите на НАТО и да бъдат маркирани според тях. Най-вероятно тези стандарти ще станат общи за всички български отбранителни фирми.

Два държавни органа регулират маркирането на българските оръжия и боеприпаси. Институтът по стандартизация разработва стандарти за продуктите, произведени в страната, и въвежда международните стандарти за производство¹⁶⁴. Националното кодификационно бюро към Министерството на отбраната от своя страна следи въоръжението на Българската армия да съответства на натовските стандарти¹⁶⁵.

Проследяване

Всяка молба на чуждо правителство или международна организация за проследяване произхода на оръжие минава през Министерството на външните работи, откъдето се внася за разглеждане в Междуведомствената комисия. Производителите не предоставят серийните номера на абсолютно всички оръжия и боеприпаси, а само на онези, които се изнасят (или внасят), като те се подават заедно с молбата за разрешително за износ/внос към Междуведомствената комисия. Затова, ако маркировките съответстват на изискванията, Комисията може да установи кой е производителят на което и да е оръжие.

Проследяването на оръжията за гражданска употреба се извършва от служба КОС. При купуването на такова оръжие гражданите са длъжни да го регистрират в службата, където освен че се отбелязват марката и серийният номер на оръжието, то се регистрира в куршумотека. Информацията се въвежда в специална база данни, до която полицейските служби имат достъп и могат да ползват, ако дадено оръжие е употребено с престъпни цели. С това се обяснява и фактът, че много малко престъпления се извършват със законно регистрирано оръжие.

¹⁶⁴ Закон за националната стандартизация, Обн., ДВ, бр. 55 от 1999 г., изм., бр. 13 от 2002 г.

¹⁶⁵ Постановление № 11 на Министерския съвет от 26 ян. 1999 г. за създаване на Национално кодификационно бюро за разработване, поддържане и прилагане на класификации и номенклатури на въоръжение, техника, бойни припаси и материални средства за отбрана на страната, Обн., ДВ, бр. 75 от 2003 г.